

The logo for GATE Archaeology features the word "GATE" in large, white, sans-serif capital letters. Each letter is contained within a colored square: 'G' is light green, 'A' is medium green, 'T' is dark green, and 'E' is a very dark green. Below this, the word "Archaeology" is written in a smaller, white, sans-serif font, with each letter of "Archaeology" positioned within a black rectangular bar that spans the width of the "GATE" text above it.

GATE

Archaeology

Verslag van Resultaten

Bureauonderzoek
2019J252

Merelbeke
Pontstraat

Kim Aluwé

Sander Van De Velde

Ghent Archaeological Team bvba
Dorpsstraat 73
8450 Bredene

Colofon

Project:
Merelbeke Pontstraat

Uitvoerder:
GHENT ARCHAEOLOGICAL TEAM bvba [GATE]
Sander Van De Velde

© 2020 - GHENT ARCHAEOLOGICAL TEAM bvba
Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of
aangepast worden, opgeslagen in een
geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar
gemaakt worden onder enige vorm of wijze ook,
elektronisch, mechanisch, door fotokopie, zonder
toestemming van Ghent Archaeological Team bvba.

Inhoudstafel

Colofon	i
Inleiding	iii
VERSLAG VAN RESULTATEN	1
1. Bureauonderzoek	1
1.1..... Beschrijvend gedeelte	1
1.1.1 Administratieve gegevens	1
1.1.2.... Archeologische voorkennis.....	3
1.1.3.... De onderzoeksopdracht	3
1.1.4.... Werkwijze en strategie van het vooronderzoek Fase 1	6
1.2..... Assessment	6
1.2.1 Landschappelijke situatie.....	6
1.2.2.... Historisch cartografische situering	9
1.2.3.... Archeologische aanvulling	15
1.2.4.... Verwachting na bureaustudie	21
Bibliografie	iv
Bijlage	vi

Inleiding

De initiatiefnemer plant de herverkaveling van een gebetonneerd terrein te midden van woongebied in de spie tussen de Sint-Annastraat en Pontstraat in het gehucht Maarke-Kerkem [Merelbeke], provincie Oost-Vlaanderen. De als plangebied gemarkeerde oppervlakte overschrijdt drempelwaarden opgenomen in het Onroerenderfgoeddecreet [opp. >0,5 ha]. Het projectgebied bevindt zich niet in een vastgestelde of erkende archeologische zone, nog in een zone waar geen archeologie meer te verwachten valt. Hierdoor moet een archeologienota worden opgesteld.

Een archeologienota 2016J181 [OE-id. 800] die exact hetzelfde plangebied behandelt, werd reeds opgemaakt d.m.v. een bureaustudie. Het omgevingsvergunningstraject is destijds onderbroken en de relevante percelen zijn sindsdien in de planvorming opgenomen van een nieuwe ontwikkelaar. GATE werd aangesteld door de huidige initiatiefnemer om deze archeologienota door middel van een bureaustudie op te maken met advies naar eventueel uitgesteld vooronderzoek, werfbegeleiding of vrijgave.

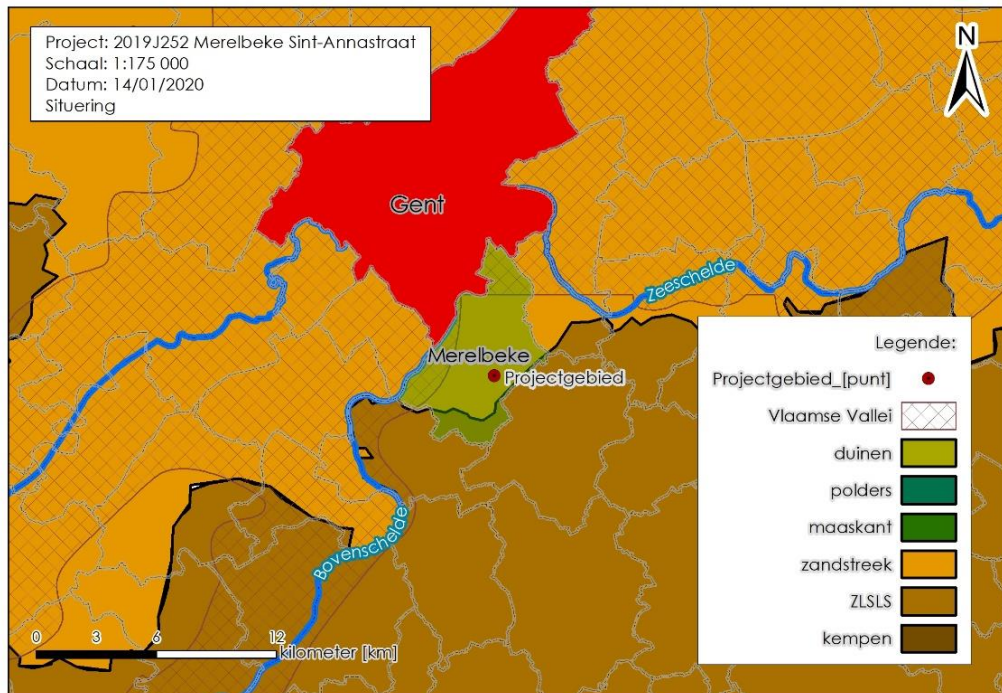
VERSLAG VAN RESULTATEN

1. Bureauonderzoek

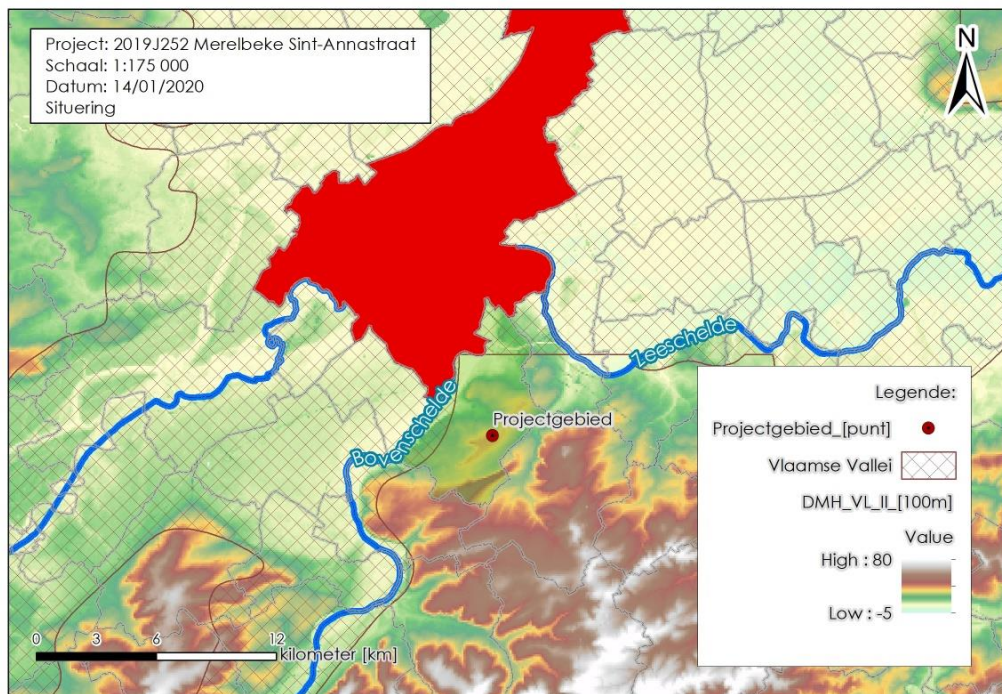
1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

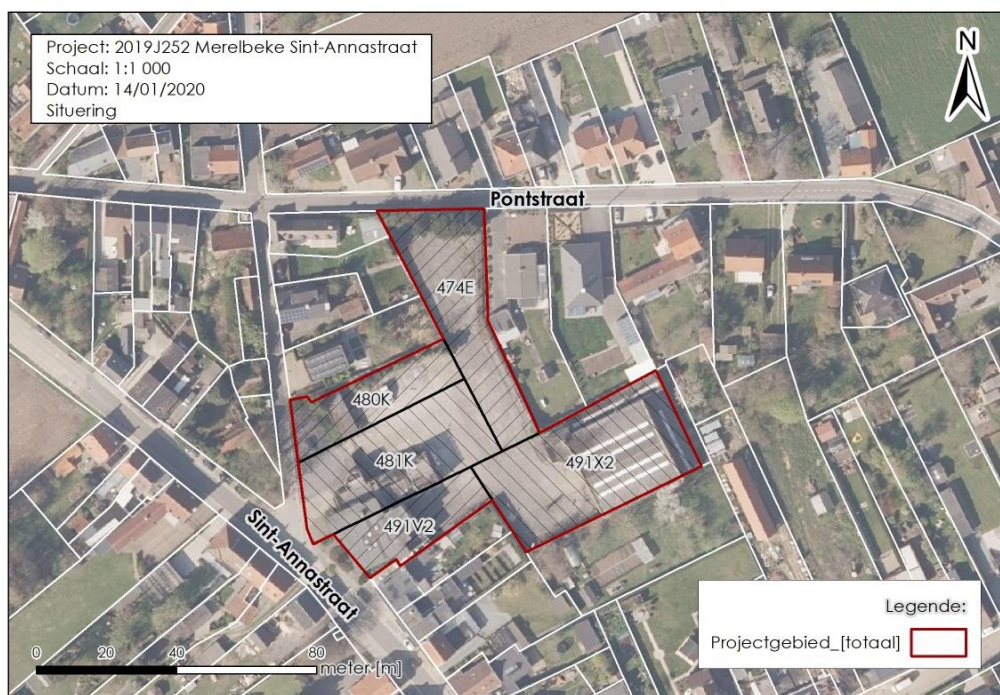
Projectcode vooronderzoek	2019J252	
Wettelijk depot	Nvt.	
Erkend archeoloog	GATE [OE/ERK/Archeoloog/2015/00074]	
Bounding box	X	y
	106582.968	184144.261
	106721.544	184122.102
Begin- en einddatum bureauonderzoek	13-15 januari 2020	
Zoektermen Inventaris Onroerend Erfgoed	Bureauonderzoek	
Geografische situering [Fig. 1-3]	We bevinden ons in de dorpskom van Bottelare, deelgemeente in het zuidoosten van Merelbeke, prov. Oost-Vlaanderen. Het plangebied bestaat er verschillende percelen genesteld in de wig tussen de in het westen naar elkaar toelopende Pontstraat [nr. 12] en Sint-Annastraat [nr. 50]. [kadastraal: Merelbeke Afd. 4; Sectie A; 474E, 480K, 481K, 491V2, 491X2] De locatie situeert zich aan de bovenrand van de Scheldevallei, en zo ook nabij de grens tussen de litholo-pedologisch zandige Vlaamse Vallei en de zandleemstreek in het zuidoosten; alwaar het valleilandschap plaats maakt voor de Tertiaire heuvels van het Leie-Dender interfluvium.	
Overzicht bodemingrepen [Fig. 4-6]	Het <u>projectgebied</u> is kadastraal 5534.83 m² groot en bestaat daarmee 4 percelen die tot op heden één compleet bebouwde kavel vormen. Waar geen bedrijfsinfrastructuur aanwezig is, is het maaiveld met platen gebetonneerd. Naast afbraak- en rooiwerken voorziet planvorming een nieuwe <u>verkavelingsweg</u> [960 m²] en 13 nieuwe woningloten gegroepeerd in <u>6 woon-eenheden</u> [1095.46 m²]. Overige ingrepen zijn verwaarloosbaar in het licht van reeds aanwezige roering van de bodem [§1.1.3.3].	

Figuur 1: Situering projectgebied t.o.v. op basis van lithologie en pedologie gedefinieerde archeologische regio's

Figuur 2: Situering projectgebied t.o.v. het grootschalige [100 m] Digitale Terrein-Model van Vlaanderen [11] met aanduiding hoofdwaterlopen en administratieve grenzen

Figuur 3: Kadastrale situering projectgebied met orthografische weergave huidige bebouwingsstaat [© geopunt; GRB]

1.1.2 Archeologische voorkennis

Binnen het in §1.1.1 afgebakende plangebied vond in het verleden nog geen archeologische ingreep plaats. Wel is het plangebied al aan een bureaustudie onderworpen in 2016 [OE-id. 800]. Het advies naar uitgesteld vooronderzoek, met aktename door het Agentschap Onroerend Erfgoed, is omwille van juridische redenen nooit uitgevoerd vóór de wissel in projectontwikkelaar.

1.1.3 De onderzoeksoopdracht

1.1.3.1 Vraagstelling met betrekking tot het onderzochte gebied

“Het archeologisch vooronderzoek beoogt vast te stellen of er een archeologische site aanwezig is op een terrein, wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van bodemingrepen en wetenschappelijk onderzoek.” - CGP 4.0; p. 28

Op basis van verscheidene parameters, zoals de nog aanwezige erfgoedwaarden, de landschapshistoriek, topografie, geomorfologie, bodemgebruik, vegetatie, en ingreephistoriek, wordt een waardering van het archeologisch potentieel binnen het afgebakende projectgebied opgesteld. Hiertoe wordt een stapsgewijze onderzoeksprocedure doorlopen, waarbij de vraagstelling steeds teruggekoppeld wordt naar volgende kernpunten:

→ Heeft het projectgebied archeologisch potentieel?

Is de relatieve trefkans van [pre]historische indices onmiskenbaar binnen de in §1.1.1 afgebakende projectzone? Is de detectie en registratie van een archeologische site überhaupt mogelijk gegeven de aard van reeds aanwezige en geplande verstoringen van de bodem; i.e. is de staat van het

bodemarchief ongeroerd/recent onverstoord aanwezig onder de nu nog aanwezige betonverharding en eventuele funderingen van loods en kantoorgebouw?

- Wat zijn de geplande ingrepen in functie van de werkzaamheden? Zullen de werken eventuele vindplaatsen bedreigen?

Is de geplande wegenis- en rioleringreep, of de betonsokkelfundering voor de wooneenheden nefast voor het aanwezige archeologische bodemarchief?

- Welke aspecten verdienen aandacht bij een eventueel [vervolg]onderzoek?

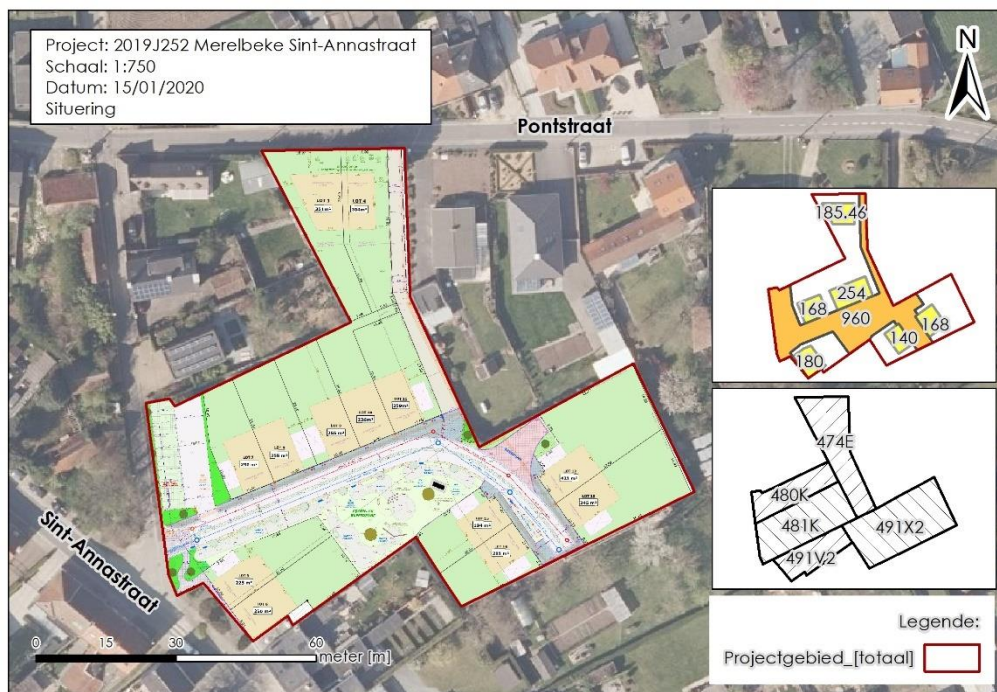
Nvt.

Hierbij maken we de noodzakelijke kanttekening dat aangedragen archeologische, en tot op zekere hoogte historische, contexten *strictu sensu* context scheppend zijn. Nooit kan uitgegaan worden van een directe causale relatie tussen naburige archeologische vindplaatsen en de kans op het treffen van archeologica binnen het projectgebied. De nadruk van advies ligt telkens op de assessment van de bewaringstoestand van mogelijke archeologische indices.

1.1.3.2 Randvoorwaarden

Nvt.

1.1.3.3 Beschrijving van de door de initiatiefnemer geplande werken en bodem-ingrepen

Figuur 4: Aanduiding ingreepzone op basis aangeleverd ontwerpplan [©geopunt; initiatiefnemer]

Het projectgebied is **5534.83 m²** kadastraal groot [Figuur 4]. Hiervan is het leeuwendeel reeds bebouwd, of is het regenwater percolerende maaiveld anderzijds afgedekt. De eerste fase van de geplande werken houdt de

afbraak in van alle huidige infrastructuur incl. de uitbraak van fundering waar aanwezig:

Een woonhuis langsheen het kruispunt van de Molenhoekstraat en de Sint-Annastraat beslaat ca. 117 m². Een bedrijfspand/appartementsgebouw van ca. 685 m² heeft eveneens haar gevel langs de Sint-Annastraat. In de oostelijke hoek van het projectgebied [perceel 491X2] staat een loods die bij benadering 1010 m² meet. Op een kleine groenzone langs de Pontstraat na, waarvan alle bomen (#4) gerooid worden, is de rest van de totale oppervlakte afgedekt met betonplaten. Het is vooralsnog niet duidelijk of laatstgenoemde bovenop het maaiveld zijn aangelegd, of eerst teelaarde is afgegraven.

Figuur 5: fotoreportage projectgebied vanaf de Molenhoek- en Sint-Annastraat

Na afbraak vallen verkavelingsingrepen uiteen in twee groepen: enerzijds voorziet de ontwikkelaar een nieuwe [doodlopende] toegangsweg vanaf de Sint-Annastraat [nr. 50]. De straatzone [mét voetpaden en goten] is overal 10 m breed. Het tracé 96 m lang. Vanwege de noodzakelijke nutsleidingen ingepland centraal onder het wegdek, gaat het ontwerp uit van een integrale roering van de bodem tot minstens 1,5 m diep onder het huidige maaiveld [top van de betonplaten; **960 m²**].

Bijkomend voorziet de initiatiefnemer langs de Sint-Annastraat een openbaar parkeerplein voor 9 voertuigen [**302.5 m²**]. De weginfrastructuur wordt vervolledigd door een voet- en fietspad dat vanaf de nieuwe kavelstraat uitkomt in de Pontstraat [nr. 19]. Het pad wordt 58 m lang en heeft een variabele breedte tussen 5 m in het zuiden en 3 m aan de Pontstraat [ca. **232 m²**].

De voorziene 13 woonloten worden gegroepeerd in 6 wooneenheden van variabele grootte [Figuur 4]; samen goed voor een totale oppervlakte van **1095.46 m²**. Indachtig de minimale vorstrand op een overwegend droge, zandige bodem, gaan we voor de fundering uit van een maximale versterking van het bodemarchief over de volledige funderingsoppervlakte.

Detailplannen van de geplande ingrepen zijn terug te vinden in de bijlage achteraan deze tekst.

1.1.4 Werkwijze en strategie van het vooronderzoek Fase 1

GATE werd aangesteld om deze archeologienota in de eerste plaats door middel van een bureauonderzoek op te maken. Dit bureauonderzoek werd uitgevoerd onder leiding van een erkend archeoloog van GATE. De aard van de werken werd tijdens het bureauonderzoek afgewogen tegen de voorhanden zijnde gegevens relevant voor het projectgebied op landschappelijk, historisch-cartografisch en archeologisch vlak.

De archeologienota werd digitaal opgemaakt middels Office- en Adobe-software. Het bijhorend kaartmateriaal werd aangemaakt in een [arc]GIS-omgeving. In die GIS werden de ontwerpplannen ingeladen en geprojecteerd ten opzichte van diverse kaartlagen die raadpleegbaar zijn op www.geopunt.be, www.dov.vlaanderen.be, www.geo.onroerenderfgoed.be, www.cartesius.be en de website van de centraal archeologische inventaris [CAI]¹. De geraadpleegde literatuur, de digitale bronnen en het kaartmateriaal zijn te vinden in de bijlage.

1.2 Assessment

1.2.1 Landschappelijke situatie

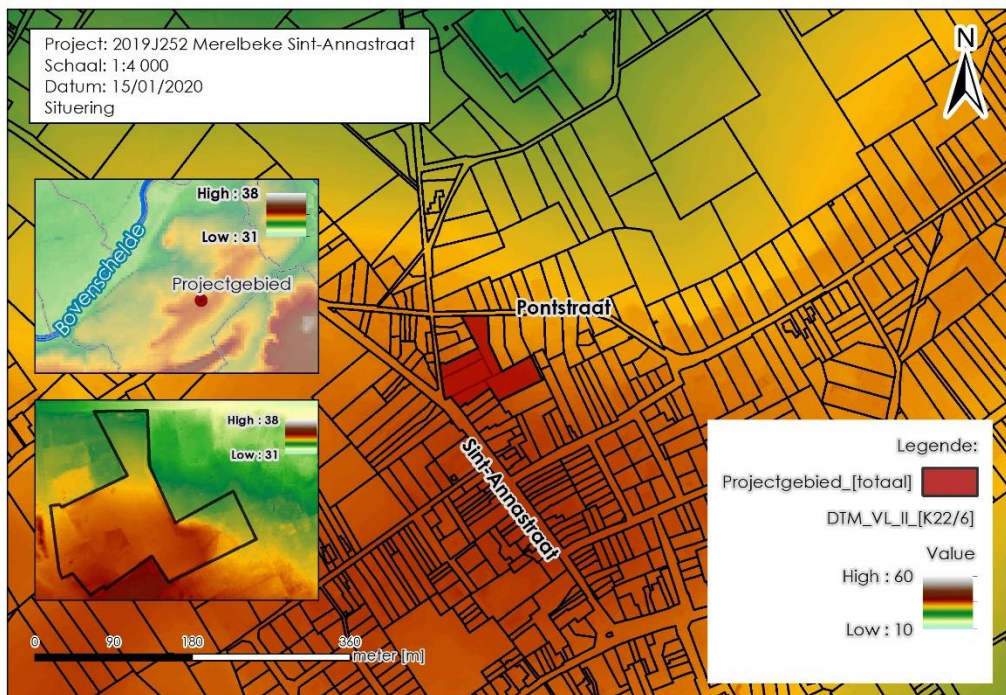
We bevinden ons in de dorpskom van Bottelare, deelgemeente in het zuidoosten van Merelbeke, prov. Oost-Vlaanderen [Figuur 1]. De locatie situeert zich aan de bovenrand van de Scheldevallei, en zo ook nabij de grens tussen de litholo-pedologisch zandige Vlaamse Vallei in het noorden en de zandleemstreek in het zuidoosten; alwaar het valleilandschap plaats maakt voor de Tertiaire heuvels van het Schelde-Dender interfluvium.

Vandaag vinden we Bottelare en het gehucht Maarke-Kerkem terug op een licht verheven landschappelijke zuidwest-noordoost georiënteerde, zandige heuvelrug [Figuur 6]. In het noordwesten loopt de voet van de rug over in de Scheldevallei. De Holle- en Melsenbeek ontspringen ter hoogte van de heuvelrug en wateren af naar het westen, waar ze uitmonden in de Bovenschelde. Langs zuidoostelijke flank is de heuvelrug afgeboord door de beekvallei van de Driesbeek, en bij extensie de Molen- en Gondelbeek. Zij

¹ De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen en andere sites met erfgoedwaarde; onder dezelfde noemer verzamelen we alle opgestelde archeologienota's vanaf 2015.

wateren af naar het noorden, waar ze samenvloeien met de Beneden- of Zeeschelde.

Het substraat van de heuvel vindt haar oorsprong in mariene zandafzettingen

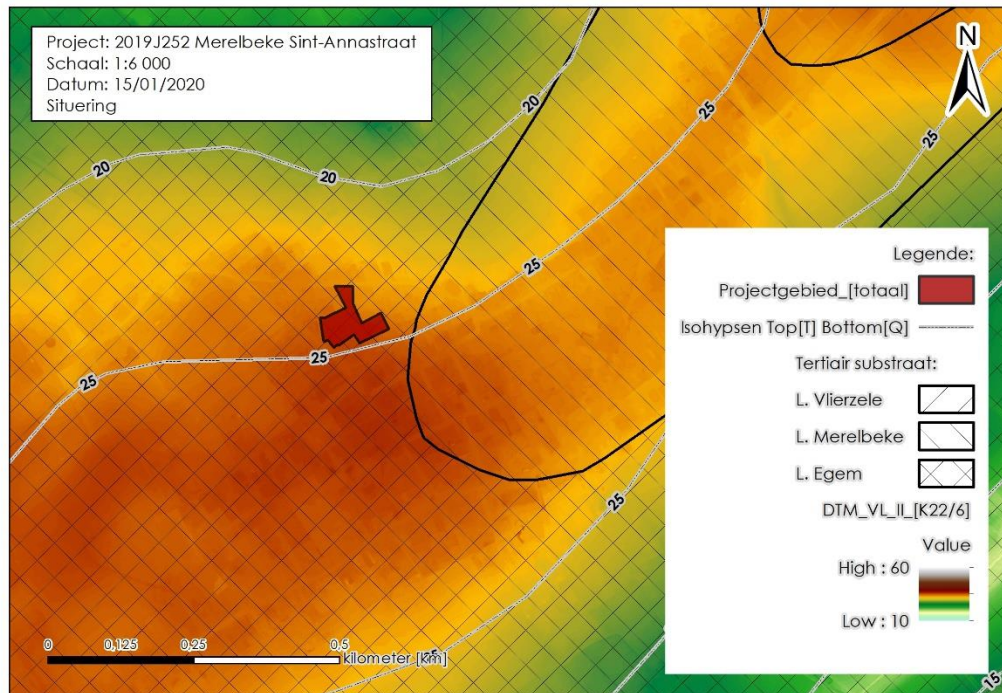

Figuur 6: Digitaal Terrein Model [DTM] op basis van het Digitaal Hoogte Model [DHM] Vlaanderen II [© AGIV]

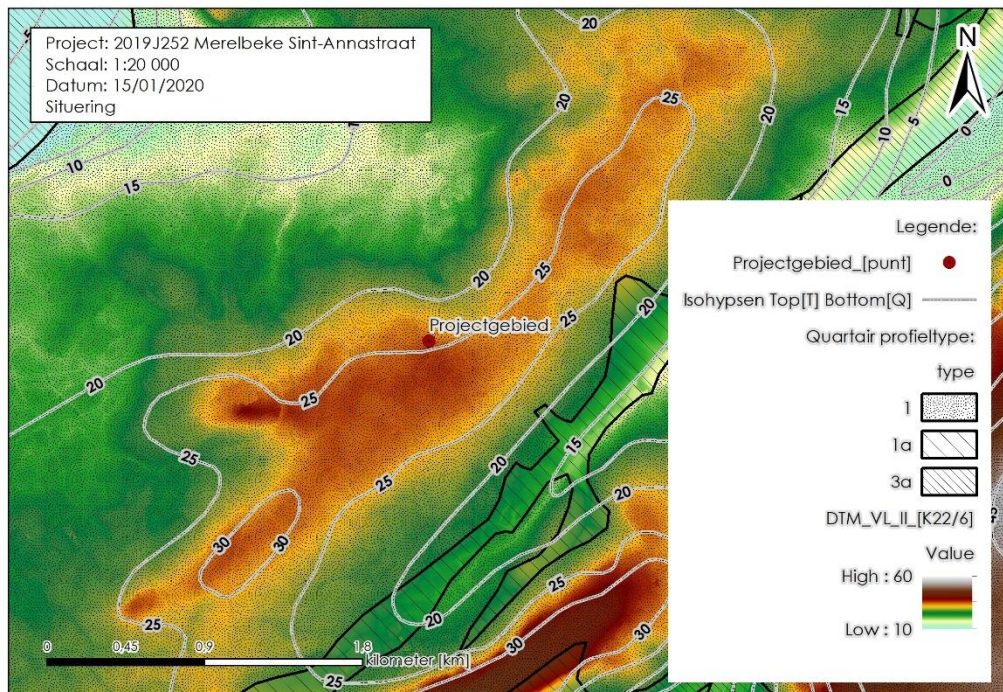
uit het vroeg-eoceen [Tertiair]. Zij zijn lokaal geklasseerd als behorend tot het Lid van Egem [Formatie van Tielt; Figuur 7]. De top van het sediment is bewaard tot maximaal 25 m TAW. Het huidige maaiveld langs de kam van de heuvel meet ca. 36 m TAW [Figuur 6, 8]. We hebben m.a.w. te maken met aanzienlijke, i.e. ca. 11 m, jongere afzettingen. Hier informeert de Quartair geologische kaart ons over niveo-eolische löss sedimentatie gedurende het Weichseliaan [Quartair; profieltype 1; classificatie nH]; Figuur 7].

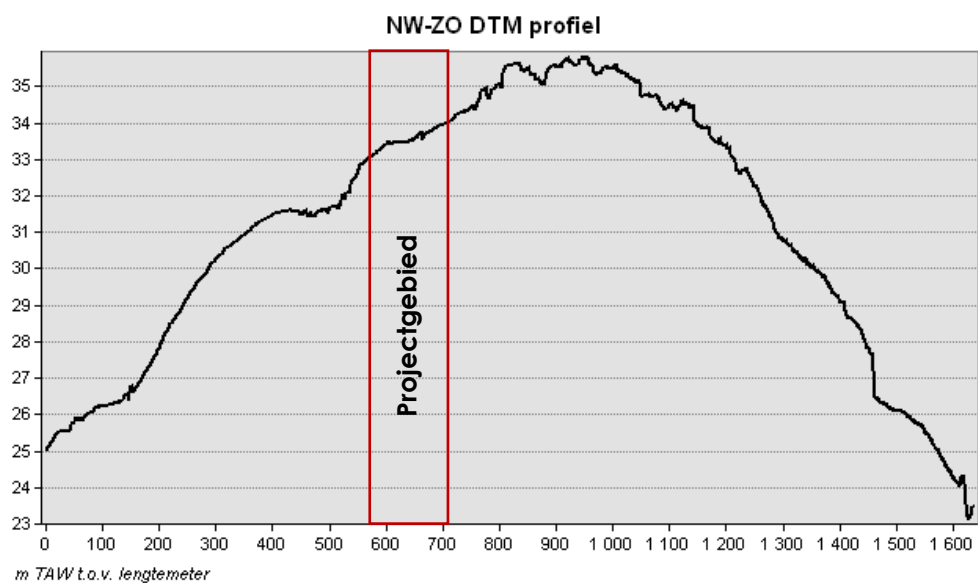
Het plangebied zelf is ingepland op de noordwestelijke flank van de heuvelrug. Binnen de grenzen van de gemarkeerde percelen loopt het terrein hierdoor een weinig af; van gem. 34 m TAW aan de zuidgrens tot gem. 33 m TAW aan de noordgrens [Figuur 8].

In de top van de Quartaire afzettingen vormde zich de huidige bodem. Welke zich als **OB -3S** kenmerkt in de hele dorpskom van Bottelare op zowel op de fysische systeemkaart van Vlaanderen, als op de Algemene Bodemkaart van Vlaanderen. Dit is een extrapolatie van een dicht bebouwde zone in gronden van hooggelegen plateaudelen en lagere ruggen. Aangewezen op aanpalende bodemtypes als aanknopingspunt voor de typering van de ondergrond in het plangebied, merken we tal van kleine variaties op één bodemtype: een overwegend droge, lemige zandbodem of lichte zandleembodem, waarin een textuur B-horizont sterk gevlekt, of sterk gevlekt en verbrokkeld voorkomt [**S_{bc}**; **P_{bc}**; **S_{cc}**; Figuur 9].

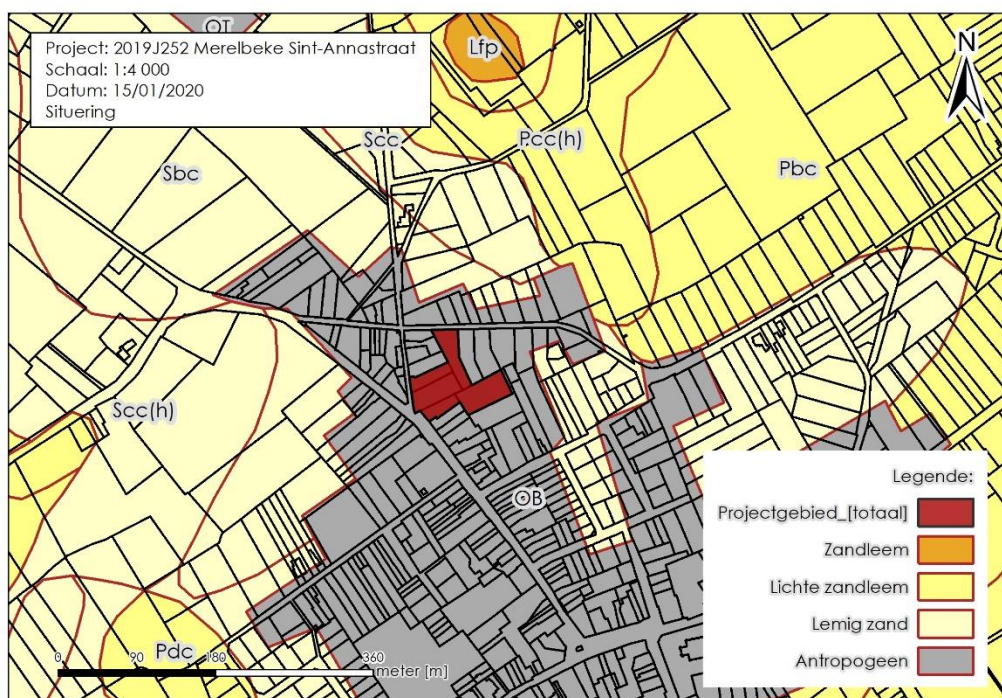

Figuur 7: Projectie Tertiair-lithologie op actuele [2014] Digitale Terrein Model [DTM] met aanduiding van de Isohypsen die de top van Tertiaire sedimenten, of de basisch van Quartaire sedimenten aangeeft in m TAW (**boven**); Projectie Quartaire profieltypen op het actuele [2014] Digitale Terrein Model [DTM] met aanduiding van de Isohypsen die de top van Tertiaire sedimenten, of de basisch van Quartaire sedimenten aangeeft in m TAW (**onder**) [© geopunt]

Figuur 8: Profielweergave van het DTM ter hoogte van het plangebied [© geopunt]

Figuur 9: Vereenvoudigde weergave Algemene Bodemkaart van Vlaanderen met projectie van het GRB [© geopunt]

1.2.2 Historisch cartografische situering

1.2.2.1 Inleiding

De archeologische toepassing van historisch kaartmateriaal uit de 18de en 19de eeuw bestaat onder meer uit de [directe] interpolatie van het

afgebeelde landschap naar de situatie uit de volle en late middeleeuwen [10de tot 13de en 14de eeuw]. Die interpolatie is niet *gratuit*. Tijdsgebonden technisch vernuft stelt grenzen aan nauwkeurigheid. De tijdsgeest, en politieke of persoonlijke agenda's, hebben allen een hand in het actief vertekenen van landschappen. Dit is geen revelatie en maakt de verdienste van de interpolatie niet ongedaan. Niet zolang we rekening houden met de beperkingen van het bronmateriaal.

Het idee dan, dat een ietwat getrouwe parallel tussen kaart en werkelijkheid mogelijk is, traceren we naar [landschappelijke] synthesesstudies uit de 1ste helft van de jaren '90. Werken als 'Bossen van Vlaanderen' [Tack 1993] en 'Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen' [Verhulst 1995] in het bijzonder verworven door hun breed opzet door de jaren heen status als onontkoombaar referentiewerk. De interpolatie kreeg hierin concrete formulering als een 'bevroren landschap' en werd gekaderd in een systeem van periodieke landschapsontginning en stabiele, zelfs regenererende, fasen.

De recentere ontwikkeling en daaropvolgende versplintering van archeologie als commerciële wetenschap sust bronkritiek bij de grootste producenten van nieuwe archeologische data, *i.e.* privébedrijven, in slaap. Impliciete aannames of conventies worden in dergelijk milieu zonder meer ongeschreven wet. Met betrekking tot historische cartografie en het idee van een bevroren landschap tussen de 13de en 17de eeuw wordt deze ontwikkeling in de hand gewerkt door de afwezigheid van voldoende accuraat kaartmateriaal uit tussenliggende perioden. Meest voor de hand liggende uitzondering hierop zijn de gravures van Sanderus in zijn opus '*Flandria Illustrata*' uit het midden van de 17de eeuw [Figuur 10]. Voorts ontbreekt een synthesebeeld op basis van recenter paleo-ecologische studies uitgevoerd ten behoeve van individuele sites in commerciële omstandigheden.

Figuur 10: Uitsnede kaart van de kasselrij van Aalst gecentreerd rond 'Botelare'; *Flandria Illustrata* 1664, p. 296

Historische cartografie is ons met vooraf gemaakte aandachtspunten niet minder van dienst. We dienen alleen enige scepsis aan de dag te leggen voor rechte lijnen getrokken tussen observatie en besluit.

Menselijk ageren in de volle middeleeuwen veranderde het Vlaamse, rurale landschap ingrijpend. Met betrekking tot oudere perioden zijn we aangewezen op archeologische indices, aangevuld met landschappelijke studies, eerder dan historische cartografie [§ 1.2.3].

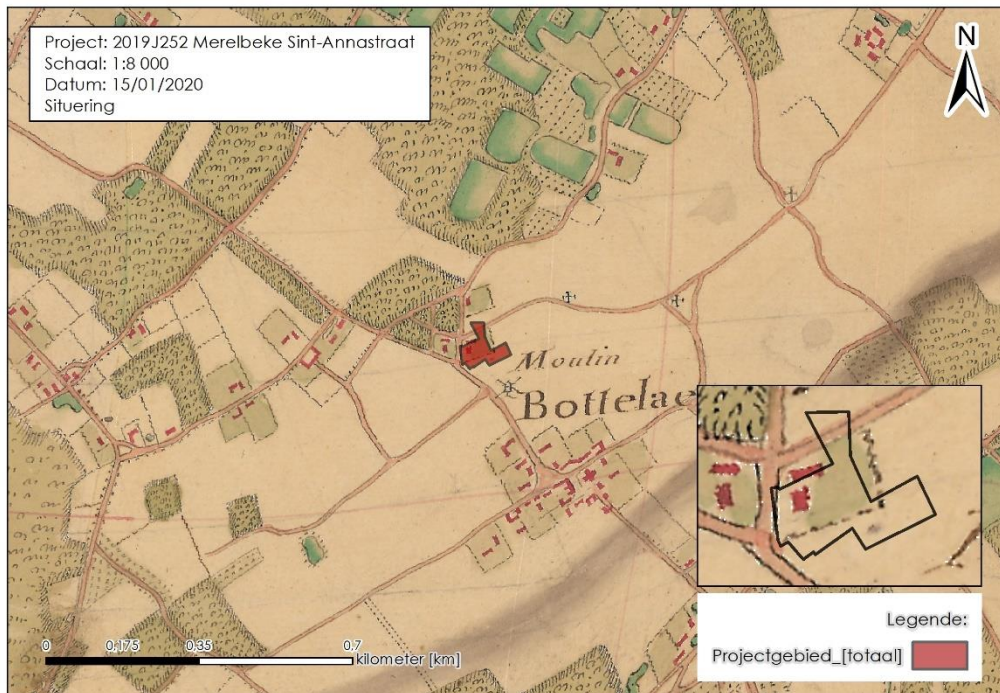
1.2.2.2 Historisch cartografische inferentie

Wanneer we het plangebied projecteren op historisch kaartmateriaal vanaf de [late] 18de eeuw merken we gelijkenissen op met de huidige landschapsindeling, zij het minder geurbaniseerd [Figuur 11-12]. Afgaand op in 1.2.2.1 vermelde gefaseerde exploitatie en regeneratie van het landschap, stamt de genese van de afgebeelde indeling uit de volle middeleeuwen [10de-13de eeuw].

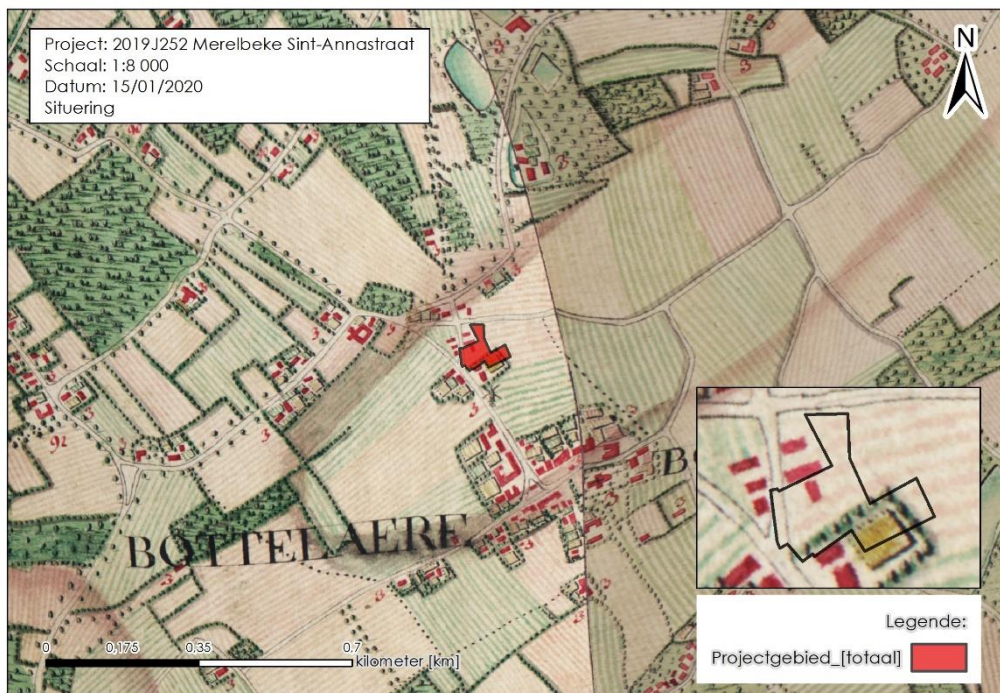

Figuur 11: Uitsnede Frickx-kaart d.d. 1744; Beperkte georeferentiemogelijkheden wijzen ons vnl. op de aanwezigheid van het Gentbos in Merelbeke, vandaag ten noorden van het plangebied

Op zowel de Villaret- [1748] als de Ferrariskaart [1777] lopen de historische voorgangers van de Molenhoekstraat [N-Z], Sint-Annastraat [NW-ZO]; Pontstraat [O-W] al in hun bekende driehoekconfiguratie [Figuur 12]. Zij vormen samen het gehucht Maarke-Kerkem. Het huidige plangebied valt er bij benadering samen met een woonerf. Het gehucht is gelegen te midden van een naar het zuiden toe intensief bewerkt, open kouterlandschap. Richting noorden is op alle kaarten een bos- of wildgebied te zien met variabele oppervlakte. Op de Frickx-kaart [1744], een kaart met een lage resolutie, is uitsluitend bosgebied afgebeeld. Andere landschappelijke ijkpunten zijn verschillende [vis]vijvers die zich een kilometer naar het noorden manifesteren, alsook in de Molenbeekvallei op dezelfde afstand naar het oosten.

Figuur 12: Uitsnede Villaretkaart (boven) en Ferrariskaart (onder), met aanduiding huidige plangebied

1.2.2.3 Historische duiding van afgebeeld landschap

Het begin van de historiek van Bottelare traceren we terug tot een schriftelijke vermelding in het jaar 1000 [De Potter 1870]; de nadagen van de Karolingische koninkrijken. De 9de en 10de eeuw zien de Bovenschelde als grens ingebed in de militair-administratieve gouwstructuur eigen aan Karolingisch bestuur. Tot de helft van de 11de eeuw wisselen oevers meermaals van heerschappij tussen *Francia Occidentalis*, *Media* en *Orientalis*. Welke allen middels verscheidene stichtingen van hofsteden en motteversterkingen vat probeerden te krijgen op het grensgebied en de Schelde-verkeersader. Langs de Bovenschelde zijn de historische nuclei van Merelbeke, Gavere, Ename en Petegem luidende voorbeelden.

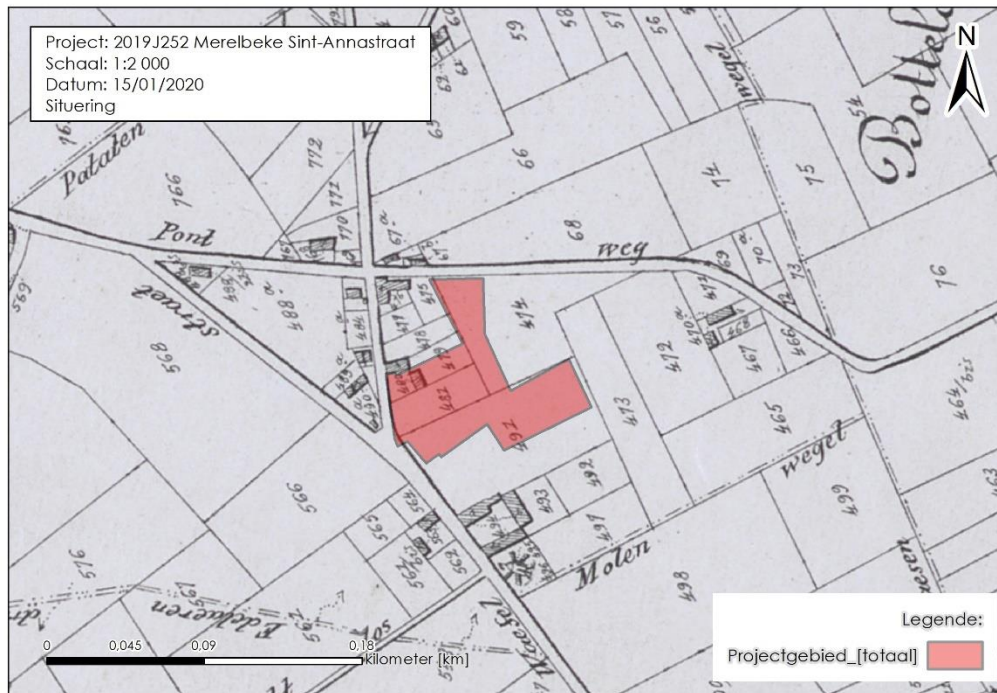
De 11de en 12de eeuw, en ultiem de eerste helft van de 13de eeuw, verhalen een periode van reorganisatie en politiek opportunisme. Verschillende in toenemende mate autonoom handelende gouwen roeren zich. Mogelijk gemaakt door gedecentraliseerd bestuur en twisten op Europese schaal tussen Lodewijk de Duitser, Karel de Kale en later de Saracenen. Het prille graafschap Vlaanderen palmt zo in 1046 het land tussen Schelde en Dender in [zo ook de locatie van het huidige Bottelare]. Het Ottoonse markgraafschap Ename [*pagus Bracbatensis*] werd dusdanig hervormd tot een nieuw Vlaams leen, of burggraafschap, geleid vanuit Aalst. Dit houdt een zekere gerechtelijke en fiscale onafhankelijkheid in. Na het uitsterven van de lijn burggraven in 1164 volgt een politiek-administratieve reorganisatie tot kasselrij Aalst.

Onder aanstoken van hun leenheer de Graaf van Vlaanderen maken verschillende adellijke families fortuin in de periode van uitbreiding en reorganisatie. Zo ook het nageslacht van Radolf van Rode, die in 1226 in charter vastlegde afstand te doen van de heerlijkheden Niepkerke (Frans Vlaanderen) en Merelbeke ten behoeve van de Graaf van Vlaanderen [Joanna van Constantinopel] in ruil voor de lenen van Melsen, Schelderode, Bottelare, Munte, Melle, Gontrode, Landskouter, Gentbrugge, en nog 9 andere heerlijkheden. Het familie-eigendom, bekend onder de naam 'Land van Rode', wordt later herbevestigd als één aaneengesloten domein door de verheffing van het gebied tot een markizaat [1682] en later baronie [1868].

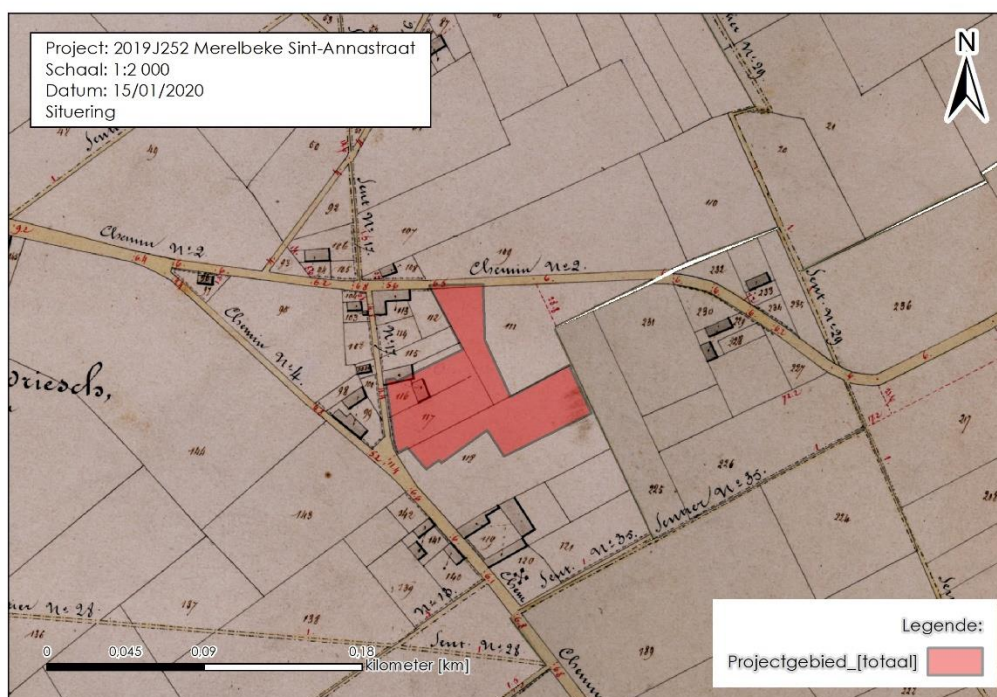
In tegenstelling tot het huidige landschap doet vermoeden, kennen geen van de aanwezige kasteelwoningen middeleeuwse voorgangers. Het kasteel van Bottelare, op een steenworp ten noorden van het plangebied, alsook kastelen Ter Zinkt en Ter Burcht, respectievelijk aan de zuid en oostgrens van de gemeente dateren uit de 19de eeuw [Bogaert 1989]. Administratief ressorterend onder de Kasselrij van Aalst en de heren van Rode, bleef Bottelare doorheen de middeleeuwen en in recenter perioden overwegend een landbouwgehucht.

De heerlijkheid droeg niettemin bij aan de bedevaartcultuur eigen aan de 17de en 18de eeuw. De lokale devotie voor parochiaal heilige Sint-Anna werd vanuit privé-initiatief gestimuleerd door de kortstondige uitbouw van een Karmelietenklooster [1667-1797], ressorterend onder het bisdom Mechelen. Verschillende lokale hoeves belandden door giften in de portefeuille van het klooster. Dit zorgde voor enige frictie met de Gentse Sint-Pietersabdij, die sinds de 13de eeuw de grootste fractie van verschuldigde tienden inde in het hele Merelbeeks ommeland.

Het klooster, enkele van de historisch schatplichtige hoeves zijn vandaag nog in meer of mindere mate in het landschap rondom de dorpskern van Bottelare aanwezig [Figuur 15; oranje]. De huidige parochiekerk in de dorpskern is eveneens het resultaat van een investering van de Karmelieten.

Figuur 13: Uitsneden uit archaische kadasters van de Atlas der Buurtwegen d.d. 1856 [boven] en de Popp-kaart d.d. 1879 [onder]

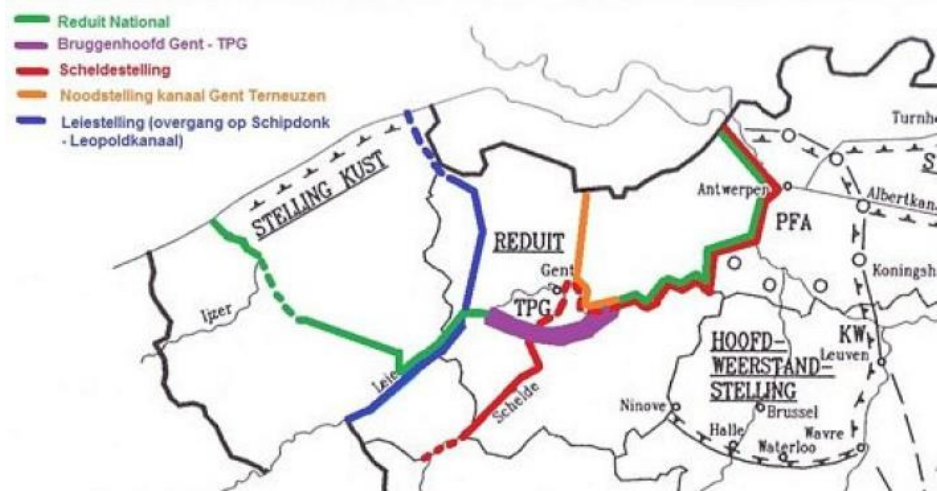

Op kaarten uit de 19de eeuw zien we in se weinig verschil met die uit de 18de eeuw. Naast een verdere opdeling van landbouwpercelen, merken we dat eenzelfde woonerf nog steeds binnen het plangebied te zien is langs de Molenhoekstraat [Figuur 13].

De 20ste eeuw brengt het strijdtoneel van de Wereldoorlogen naar Vlaanderen; waarvan relictten door het land verspreid vandaag nog aanwezig zijn. In Bottelare vinden we parallel aan de Koning Astridlaan-verbindingsweg drie kleine bunkers terug in weidepercelen en achtertuinen [Figuur 14]; zij werden in 1920 gebouwd als deel van de buitenste verdedigingslinie rondom Gent.

Figuur 14: Drie bakstenen bunkers op het grondgebied Bottelare [boven; © ABO]; Situering Bruggenhoofd Gent versterking [© Hembeyse 2019]

1.2.3 Archeologische aanvulling

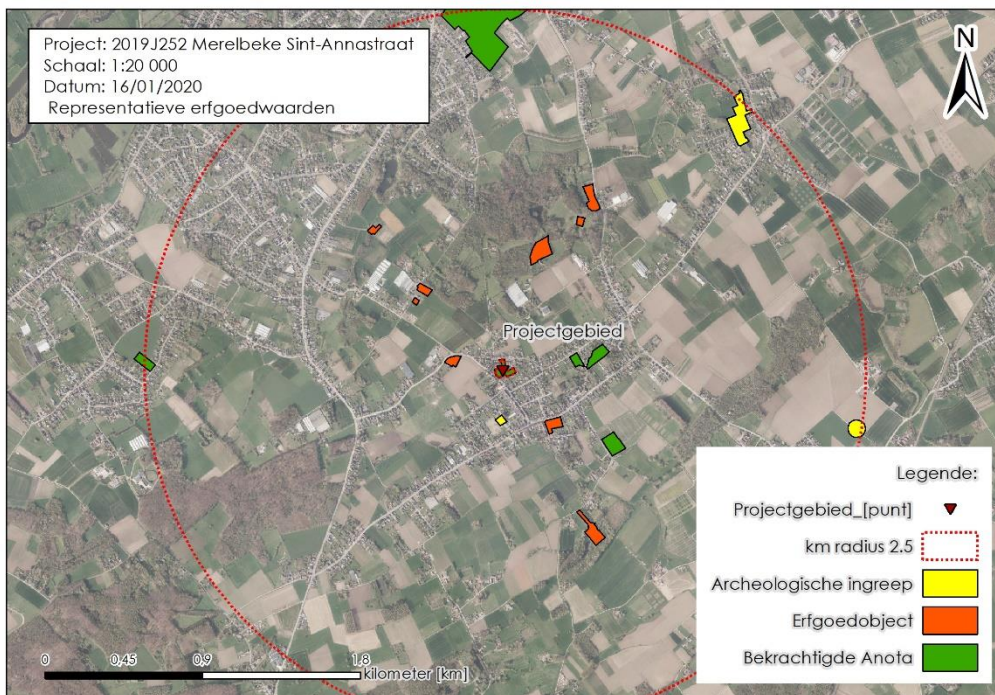
1.2.3.1 De dataset

Met betrekking tot perioden ouder dan de volle middeleeuwen zijn we in de eerste plaats aangewezen op archeologische indicatoren, eerder dan historisch en cartografische bronnen. Kaart nr. 15 geeft een niet exhaustief, maar representatief overzicht van locaties met erfgoedwaarde opgenomen in de erfgoeddatabank en/of Centraal Archeologisch Inventaris [CAI]. Archeologische ingrepen, met of zonder bodemroering, zijn enigszins schaars binnen afzienbare afstand van het plangebied.

Alle op kaart in oranje aangeduide percelen geven bouwkundig erfgoed aan; waarbij het meest zuidelijke erfgoedobject het voormalige Karmelietenklooster aangeeft. Pal ten noorden daarvan is het eerst volgende erfgoedobject de Sint-Anna parochiekerk. Zij is, net als alle overige erfgoedobjecten [hoevestructuren], eveneens terug te koppelen aan de activiteiten van het klooster.

Voorts vermelden we een drietal archeologische prospecties die het tijdperk van archeologienota's voorafgaan [Figuur 15; Geel]. Op een steenworp ten zuiden van het plangebied werd de aanleg van een privaat parkeerterrein

voorafgegaan door een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door de universiteit Gent [Declercq 2002]. Naast verworven landschappelijke inzichten, recupereerden onderzoekers aardewerkfragmenten uit de boorkolommen behorend tot de volle middeleeuwen en Romeinse tijd.

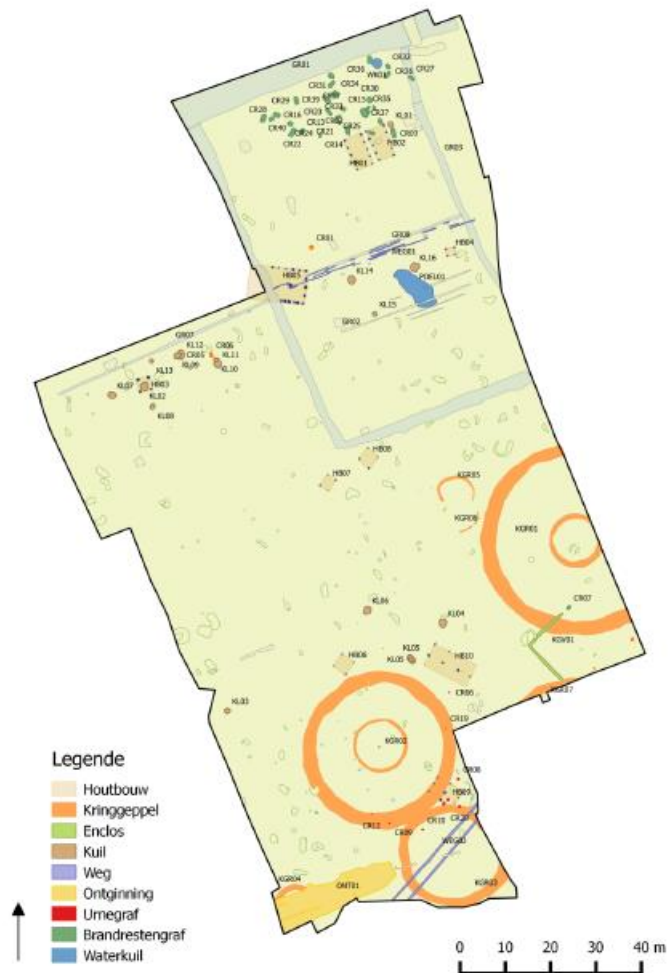

Figuur 15: Buffer rondom projectgebied [5 km $\varnothing$] waarin representatief, maar niet-exhaustief overzicht is gegeven van erfgoedwaarden [© Mercator Vlaanderen]

Tweede archeologische ingreep betreft een grootschalig inventaris van *crop- en soilmarks* te zien luchtfotografische opnamen. Op de grens van Bottelare met Oosterzele, ca. 2.5 km ten oosten van het plangebied, is op deze manier een circulaire structuur herkend en gemarkeerd als mogelijke prehistorische grafheuvel of *tumulus*. Buiten het bestek van het huidige onderzoek vermelden we dat in omliggende gemeenten Munte, Lemberge, Merelbeke Dorp en Oosterzele nog tientallen gelijkaardige structuren zijn geregistreerd.

Pal ten zuiden van het plangebied, en langs de straat met de naam 'Molenhoek' tonen historische kaarten ons een molen [Figuur 12].

In het centrum van het gehucht Lemberge, ca. 2 km naar het noorden, registreerden archeologen een cluster van 6 circulaire structuren tijdens een vlakdekkende opgraving in 2015 [Beke 2018; Figuur 15-16]. De site is een uitzonderlijk voorbeeld van geconfirmeerde grafheuvels die in detail onderzocht zijn. De voormalige begraafplaats werd gedateerd in het finaal neolithicum en werd vergezeld door verschillende andere archeologische structuren uit de daaropvolgende metaaltijden [bewoningsporen] en Romeinse tijd [grafveld met 32 individuele begravingen].

Figuur 16: Allesporenkaart opgraving Lemberge Kerkstraat 2015
[© Ruben Willaert bvba]

Deze opgraving sloot aan bij een opgraving enkele jaren eerder [2011], uitgevoerd onder leiding van het Agentschap Onroerend Erfgoed zelf naar aanleiding van een toevalvondst op een akker 50 m van de opgraving uit 2015 [Moens 2017]. Ook hier is een bescheiden Romeins grafveld opgetekend, vergezeld door een verzameling grondsporen van vroegmiddeleeuwse origine.

Bovenstaande opsomming van archeologische ingrepen vullen we nog aan met een drietal recentere archeologienota's opgemaakt binnen een straal van 1 km van het huidige plangebied. Dichtstbijzijnde bureaustudie is reeds vermeld en betreft exact dezelfde percelen als behandeld in het huidige onderzoek [OE-id.800; Defranco 2016]. Daarnaast is verder langs de Dorpsstraat, het verlengde van de Pontstraat in 2018 een tweedelig bureauonderzoek uitgevoerd [OE-id.7738, 8635], waaruit een verder vooronderzoek met bodemingreep, i.e. proefsleuvenonderzoek, voortvloeide [OE-id.11187]. Tastbare resultaten zijn beperkt [Van Nuffel 2019]. Zichtbaarheid van het archeologisch niveau werd bemoeilijkt door de lichte zandleembodem [Figuur 17]. Toch recupereerden archeologen uit enkele ondiepe kuiltjes handgevormde fragmenten aardewerk die *prima facie* gedateerd zijn in de metaaltijden.

Figuur 17: Referentiebodempfoel uit proefsleuvenonderzoek: Bottelare-Dorpsstraat met typerende dikke 'bruine bodem' of structuur B-horizont tussen ploeglaag en natuurlijke moderbodem [© DL&H]

Een laatste aangehaalde archeologienota [OE-id.11336] situeren we in Diepestraat, enkele 100'en meter naar het zuiden [Figuur 15; De Smaele 2019]. Gegeven archeologienota behelsde een bureaustudie en landschappelijk bodemonderzoek. Geen advies naar verder uitgesteld [voor]onderzoek werd hier voorzien vnl. vanwege de afweging van reeds aanwezige roering van de bodem en minimale nieuwe roering.

Het beperkt aantal controle boringen maakt gegeven interpretatie eerder precair [Figuur 18]. In twee van drie boorkolommen werd een sterk gelijkende horizonatie vastgesteld aan die opgetekend in bovenvermelde nota [Van Nuffel 2019]; wat de detectie van grondsporen niet verhinderd.

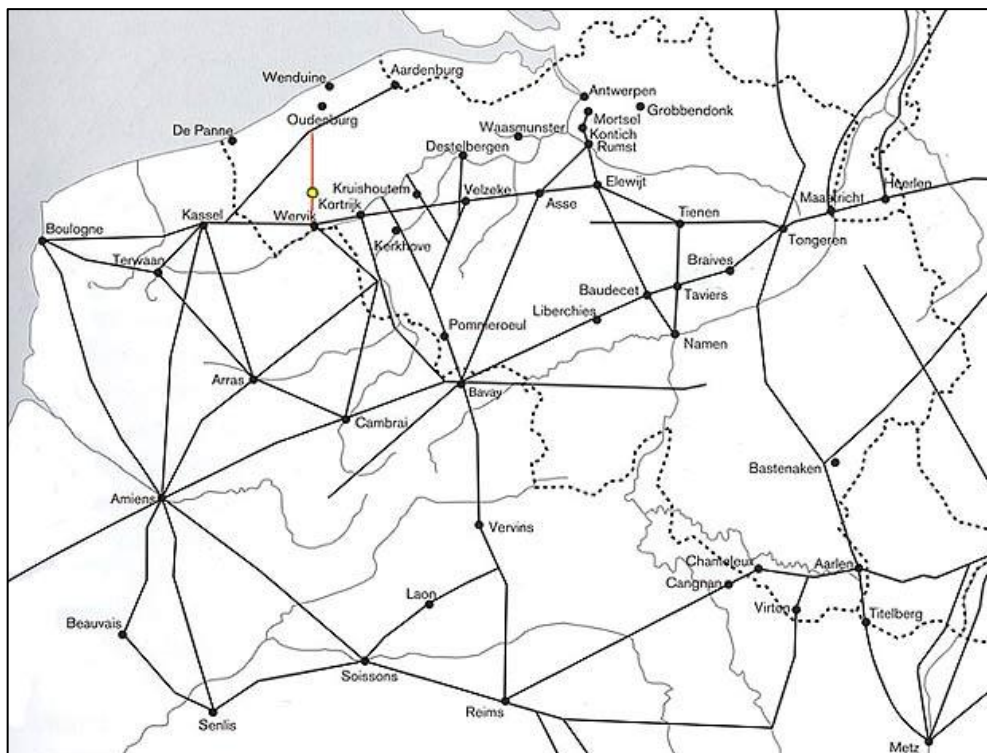
Figuur 18: Referentieboorkolom 1 [onder]; inplantingsplan controleboringen [© Hembyse]

Zonder directe vondstmeldingen of andere archeologisch onderzochte aanwijzingen, leggen we tot slot nog de nadruk op de aard van het landschap en haar relevantie voor de inplanting en detectie van prehistorische steentijdsites. Terrassen, of heuvelflanken op de grens tussen verschillende ecologische gradiënten, i.e. droog, hoger gelegen gebied en laaggelegen, natte beekvalleien en wetlands, zijn de facto uitgelezen locaties voor het treffen van [tijdelijke] kampen van prehistorische jager-verzamelaars en de eerste landbouwgemeenschappen. Hiertoe dienen echter wel alle omgevingsfactoren optimaal te zijn, i.e. is er sprake van een begraven bodem door natuurlijke [alluvium/colluvium] of antropogene actoren [middeleeuwse landbouwofhoging]? Is de bodem in het verleden reeds verstoord geweest? Etc

1.2.3.2 Interpretatie archeologische data

Aangehaalde sites en locaties met erfgoedwaarde geven uitsluitend een idee over welke onderzoeken reeds plaatsvonden op sites in de directe omgeving. Indirect creëert dit een [vertekend] beeld van het archeologisch potentieel dat de site te bieden heeft. Daar de intensiteit van recent onderzoek in grote mate de aanwezigheid van gekende indices beïnvloed. Voorts kan de schaarste aan effectieve grondsporen in de omgeving nooit een aanleiding zijn om het potentieel van een site als laag in te schatten [infra].

Archeologische resultaten onderschrijven bedrijvigheid in zowel de middeleeuwen als de prehistorie, metaaltijden en Romeinse tijd. Het leeuwendeel van aangehaalde contexten heeft als verbindend element artefacten en grondsporen uit de metaaltijden en daaropvolgende Romeinse tijd. Dit is niet geheel onverwacht wanneer we de ruimere geografische context van Bottelare beschouwen. We zijn uitvoerig geïnformeerd over het belang van waterwegen als [pre]historische verkeersader en/of als grensgebied [Onderzoekbalans OE; Dhaeze]. Met de Bovenschelde is het niet anders. Daarenboven zijn waterwegen, alsook [pre]historische topografie twee belangrijke parameters in de reconstructie van de eerste grote verkeersaders over land. We spreken dan in de eerste plaats over het Romeinse wegennet [Figuur 19; Verbrugghe 2014]; waarbij een aftakking verondersteld wordt parallel aan de Schelde vanaf de oost-west lopende hoofdas tussen Boulogne [Fr.] en Aachen/Keulen [D.] tot in Gent. Het is niet te veronachtzamen dat in het land tussen de rivier en de heerweg in het verleden reeds tal van aanwijzingen voor Romeinse aanwezigheid zijn aangetroffen.

Figuur 19: Overzichtskartaal gereconstrueerd Romeins wegennet uit de 2de eeuw
[© Verbrugghe]

1.2.4 Verwachting na bureaustudie

We bevinden ons binnen de dorpskom van Bottelare, deelgemeente van Merelbeke in Oost-Vlaanderen [kadastraal: Merelbeke Afd. 4; Sectie A; 474E, 480K, 481K, 491V2, 491X2].

De huidige bodem, waar niet verstoord, is er gevormd in [Quartair] droog zandlemig facies. Naast referentiekaarten zijn we hierover geïnformeerd uit omliggend, recent onderzoek. Op een longitudinale opduiking [ZW-NO] op de uiterste rand van de Scheldevallei gelegen, helt het natuurlijk terrein licht af naar het noordnoordwesten en loopt het licht op in tegenovergestelde richting.

De uitbouw van een nieuwe verkaveling binnen het projectgebied zullen de nog aanwezige onverstoorde bodemzones ernstig verstoren: Integraal tot op gem. 1.5 m onder het nieuwe maaiveld, waar het de nieuwe wooneenheden en wegenis betreft [vorstrand & nutsleidingen]. Het is vooreerst de vraag in welke mate het natuurlijke bodemarchief intact is, daar het terrein vandaag nog volledig in beslag wordt genomen door loods-, parkeer-, en bedrijfsinfrastructuur.

Een historisch-archeologische schets van de omgeving leert ons dat we ons bevinden in een gehucht dat sinds de volle middeleeuwen slechts een weinig meer geurbaniseerd raakte. Dit ligt mogelijk mee aan de basis voor een goede bewaring in de omgeving van aanwijzingen ouder dan de middeleeuwen. Hierover kijken we, in de directe omgeving van het plangebied, in de eerste plaats naar spoorcontexten uit de metaaltijden en de Romeinse periode. We veronachtzamen evenwel niet dat de afwezigheid van bepaalde perioden een effectieve afwezigheid in de bodem reflecteert.

Of het plangebied enig potentieel tot het treffen van steentijdvindplaatsen, en voor sporenvindplaatsen uit jongere perioden, in zich houdt, is pas met zekerheid te stellen na het verwijderen van de huidige infrastructuur en een daaropvolgend landschappelijk bodemonderzoek dat de bodemopbouw en –bewaring in kaart moet brengen.

1.2.4.1 Onderzoeksvragen

→ Heeft het projectgebied archeologisch potentieel?

Ja, indien een minimaal geroerde bodemsequentie nog aan te treffen is onder het oppervlak in het licht van reeds aanwezige bebouwing.

→ Is er sprake van verstoring van dit potentieel? Zo ja, in welke mate kan deze eventuele vindplaatsen hebben aangetast?

Vanwege de mogelijk [ongecontroleerde] verwijdering van teelaarde in het verleden bestaat de kans op integrale verstoring van het archeologisch bodemarchief in het hele projectgebied.

→ Welke aspecten verdienen aandacht bij een eventueel [vervolg]onderzoek?

Indien een intact, leesbaar, archeologisch bodemniveau bewaard is, wat kunnen we dan achterhalen over haar potentieel naar de detectie van steentijdartefactenvindplaatsen, of dat van jongere grondsporensites? Is in het bijzonder nog een restant te terug te vinden gerelateerd aan het op historisch kaartmateriaal zichtbare erf ingepland langs de Molenhoekstraat?

Bibliografie

Literatuur:

Beke F., A. C. van den Dorpel, 2018. Begravingen uit de bronstijd, een grafveld uit de ROeïnse periode en vroegmiddeleeuwse bewoning, Archeologische opgraving te Lemberge (Merelbeke) 'Burgemeeter Maenhoutstraat', Rapport 101, Ruben Willaert bvba.

Bogaert C., Verbeeck M. 1989. Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Gent, Kantons Destelbergen - Oosterzele, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 12N2, Brussel - Turnhout.

Bourgeois J., Meganck M., Semey J. & Verlaeck K., 1999. Cirkels in het land. Een inventaris van cirkelvormige structuren in de provincies Oost- en West-Vlaanderen. III, Gent, Arch.I.V. vzw (= Archeologische inventaris Vlaanderen. Buitengewone reeks, nr. 7).

Declercq W., 2002. Merelbeke-Bottelare: Sonderingsonderzoek bij de aanleg van een parking, in: Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen 2001., 166.

Defrancq J., Pype P., 2016. Archeologische evaluatie van de site Bottelare-Sint-Annastraat: archeologienota id. 800; ABO group.

De Potter F., Broeckaert J., 1870. Geschiedenis van de gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen, reeks 1, deel 1, Gent, 1864-1870.

De Smaele B., Pieters H., 2019. Bootelare – Diepestraat, archeologienota id. 11336; Hembyse bvba.

Moens J., De Groote K., Ameels V., 2017. Romeinse en vroegmiddeleeuwse sporen in de dorpskern van Lemberge (prov. Oost-Vlaanderen), Rapportage van de opgraving van een toevalsvondst (18-25 juli & 13) 19 september 2011), Agentschap Onroerend Erfgoed.

Tack G., Van Den Brempt P., Hermy M., 1993. Bossen van Vlaanderen. Een historische ecologie, Davidsfonds, Leuven.

Vannuffel J., Genbrugge S., Hoorne J., 2019. Bottelare (Merelbeke)-Dorpsstraat, nota id. 8635; DL&H.

Heynssens N., Genbrugge S., 2018. Bootelare – Dorpsstraat, archeologienota id. 7738; DL&H.

Verbrugghe G., 2015. Een landschapsarcheologisch onderzoek naar Romeinse wegen in West- en Oost-Vlaanderen, Onuitgegeven thesis voorgelegd ter behaling van de graad Master in Geografie en Geomatica, universiteit Gent, 2014-2015.

Verhulst A., 1995. Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen, Brussel, 191.

Collecties:

-

Historisch Kaartmateriaal:

Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden - Ferraris [1771-1778].

Villaret-kaart [1744-1745]

Frickx-kaart [1740]

Popp-kaart [1842-1879]

Atlas der Buurtwegen [1856]

Digitale bronnen:

www.Flandrica.be

www.geopunt.be

<https://dov.vlaanderen.be>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be>

<https://cartesius.be>

Bijlage

Figurenlijst:

Figuur 1: Situering projectgebied t.o.v. op basis van lithologie en pedologie gedefinieerde archeologische regio's	2
Figuur 2: Situering projectgebied t.o.v. het grootschalige [100 m] Digitale Terrein-Model van Vlaanderen [II] met aanduiding hoofdwaterlopen en administratieve grenzen	2
Figuur 3: Kadastrale situering projectgebied met orthografische weergave huidige bebouwingsstaat [© geopunt; GRB]	3
Figuur 4: Aanduiding ingreepzone op basis aangeleverd ontwerpplan [© geopunt; initiatiefnemer]	4
Figuur 5: fotoreportage projectgebied vanaf de Molenhoek- en Sint-Annastraat.....	5
Figuur 6: Digitaal Terrein Model [DTM] op basis van het Digitaal Hoogte Model [DHM] Vlaanderen II [© AGIV]	7
Figuur 7: Projectie Tertiair-lithologie op actuele [2014] Digitale Terrein Model [DTM] met aanduiding van de Isohyps en die de top van Tertiaire sedimenten, of de basisch van Quartaire sedimenten aangeeft in m TAW (boven); Projectie Quartaire profieltypen op het actuele [2014] Digitale Terrein Model [DTM] met aanduiding van de Isohyps en die de top van Tertiaire sedimenten, of de basisch van Quartaire sedimenten aangeeft in m TAW (onder) [© geopunt]	8
Figuur 8: Profielweergave van het DTM ter hoogte van het plangebied [© geopunt] ...	9
Figuur 9: Vereenvoudigde weergave Algemene Bodemkaart van Vlaanderen met projectie van het GRB [© geopunt]	9
Figuur 10: Uitsnede kaart van de kasselrij van Aalst gecentreerd rond 'Botelare'; Flandria Illustrata 1664, p. 296.....	10
Figuur 11: Uitsnede Frickx-kaart d.d. 1744; Beperkte georeferentiemogelijkheden wijzen ons vnl. op de aanwezigheid van het Gentbos in Merelbeke, vandaag ten noorden van het plangebied.....	11
Figuur 12: Uitsnede Villaretkaart (boven) en Ferrariskaart (onder), met aanduiding huidige plangebied	12
Figuur 13: Uitsneden uit archaische kadasters van de Atlas der Buurtwegen d.d. 1856 [boven] en de Popp-kaart d.d. 1879 [onder]	14
Figuur 14: Drie bakstenen bunkers op het grondgebied Bottelare[boven; © ABO]; Situering Bruggenhoofd Gent versterking [© Hembeyse 2019]	15
Figuur 15: Buffer rondom projectgebied [5 km Ø] waarin representatief, maar niet-exhaustief overzicht is gegeven van erfgoedwaarden [© Mercator Vlaanderen]	16
Figuur 16: Allesporenkaart opgraving Lemberge Kerkstraat 2015 [© Ruben Willaert bvba]	17
Figuur 17: Referentiebodempfiel uit proefsleuvenonderzoek: Bottelare-Dorpsstraat met typerende dikke 'bruine bodem' of structuur B-horizont tussen ploeglaag en natuurlijke moderbodem [© DL&H]	18
Figuur 18: Referentieboorkolom 1 [onder]; inplantingsplan controleboringen [© Hembeyse]	19
Figuur 19: Overzichtskaart gereconstrueerd Romeins wegennet uit de 2 ^{de} eeuw [© Verbrugghe]	20

Plannenbundel verkavelingsaanvraag:

